

⊕ SZÖVEG ÉS KÉP: GRUBER LÁSZLÓ

LEGENDÁS KIRGIZISZTÁN

Ha az egykori „Szovjet-Közép-Ázsiába” szeretnénk utazni, Kirgizisztán kiváló célpontnak bizonyulhat. Nem csupán a változatos tájak, a vendégszerető emberek és a nyugalom a vonzó; fontos szempont lehet például a vízummentesség is. Ráadásul a Tien-san és az Ala-Too merész vonulatai által átszelt országot – domborzata és tájképi szépsége alapján – nemhiába nevezik „Ázsia Svájcának”

ŐRSÉGVÁLTÁS AZ ORSZÁGZÁSLÓNÁL

Az egykori szovjet külsőségeket még nem sikerült mindenben levetkőzni

VIRÁGLOCSOLÓ KOCSI A FŐVÁROSBAN

A csapadékszegény nyáron csak így tarthatók fenn a szocreál épületmonstrumok és szovjet lakótelepek szűrkeségét ellensúlyozó parkosítások (jobbra)

Dicső múlt, képlékeny jelen

A kirgiz nép – egyes hagyományok és kínai források szerint – valahonnan a Jenyiszey környékéről származtatja magát. Jelenlegi lakóhelyükre nagyjából a magyar honfoglalás időszakában települtek, s a 13. században az ő sorsukat is megkeserítették a tatárok. A legnagyobb igát viszont akkor kellett a nyakukba venniük, amikor a Szovjetunió tagköztársaságává váltak. Szűk negyedszázada véget ért a szovjeturalom, az emberek többsége viszont mind a mai napig inkább az oroszot beszéli, amely egyben az állam egyik hivatalos nyelve is. Azon sem lepődünk meg, hogy a 75%-ban szunnita muszlim vallású országban sok-sok újonnan épült mecsettel találkozhatunk. Nem csoda, hisz az előző rendszer ateista politikája csupán egy „vallást” tűrt meg, s a többi ott rombolta, ahol csak tudta.

A kirgizekhez kötődik a világ leghosszabb eposza, a kb. félmillió soros Manasz, amely a „kirgiz Her-

TOKTOGUL, A LEHÍRESEBB ÉNEKMONDÓ

költő, gondolkodó (1864–1933), kezében komuzzal. Az országban utcákat, víztározót, várost is elneveztek róla, és korábban a kirgiz bankjegyeken is az ő képe szerepelt

kules” hőstetteit énekli meg, aki mindig legyőzte ellenségeit, és sohasem engedte, hogy népe nyakába rágját akasszanak. A hagyomány szerint Manasz volt az is, aki a kirgiz törzseket egyesítette. A modern idők legnagyobb nemzetközi ismertségű kirgize Csingiz Ajtmatov, aki örökre beírta magát „A versenyló halála” vagy éppen „A fehér hajó” című műveivel a világirodalom nagyjai közé. Utóbbit számtalan helyen át- meg átszövi a Manasz-legenda is.

A térség fejlettségével kapcsolatos dilemmákat az 1970-es évek Panoráma útikönyve határozottan teszi helyre: „... a lényeg röviden is összefoglalható: a kirgiz nép néhány évtized alatt, a fejlődés kapitalista stádiumát átugorva, a feudalizmusból a szocializmusba lépett”. „És úgy tűnik, ott is maradt...” – tehetnénk hozzá a maliciózus megjegyzést. De szerencsére a politika nem mindig tudja megmérgezni az embereket.

Fővárosi „kányíkula”

A főváros, Biskek a 4500 m fölé magasodó Ala-Too lábánál, a Csuj folyó völgyében fekszik. Pispék néven alapították még a 19. sz.-ban. Nevének jelentése egyesek szerint arra az edényre (ill. az ahhoz tartozó köpülőfára) utal, amelyben a lótejből készülő nemzeti italt, a kumiszt erjesztik. Ez az egykori szovjet vezetést persze nem érdekelte, amikor 1926-ban módosították a város „keresztlevelét”: az 1917-es forradalomban elévülhetetlen érdemeket szerzett Mihail Vasziljevics Frunze, Lenin „egyik jobbkeze” lett a város új névadója. A 70-es és 80-as években számtalan magyar vadászpilóta-tanonc is itt folytatta tanulmányait. A repülő- és helikopterpilóta-képző tán leghíresebb tanítványa mégis az egykori egyiptomi elnök, Mubarak volt.

Annak ellenére, hogy a nyári forrásnak köszönhetően a hőmérő 40-45 °C-ot is mutat (néha az éjszaka sem hűl 30 °C alá), a települést mégis a „Közép-Ázsia legzöldebb városa” címmel tüntették ki. Bővelkedik – agyongondozottnak korántsem nevezhető – parkokban, hatalmas virágkertek ter-

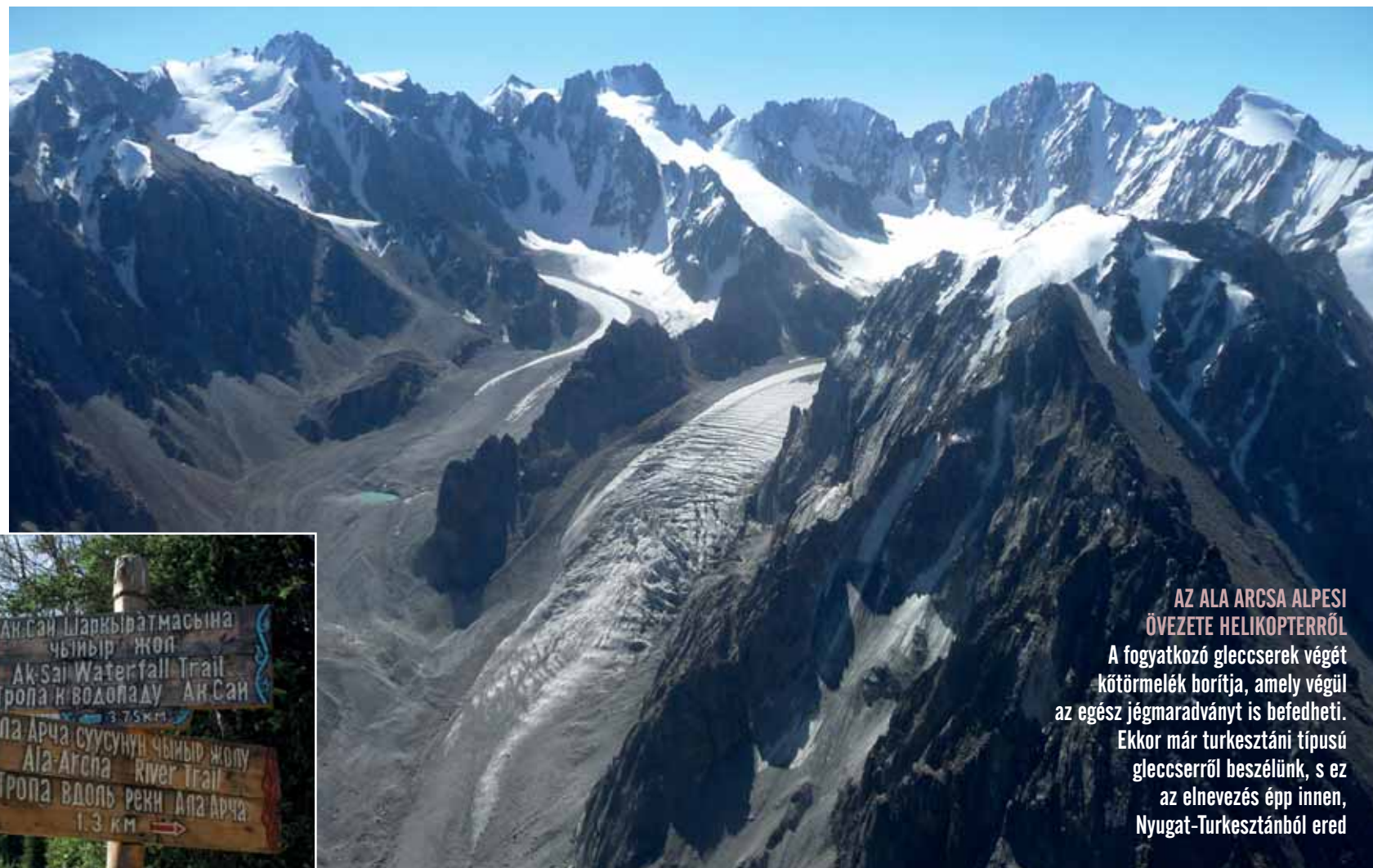
peszkednek még a „betondzsungelek” közepén is. A vizet az utak, fasorok melletti csatornákból vezetik, s így biztosítják az állandó öntözést, ahol pedig ezt nem tudják megoldani, lajtoskocsikat vezényelnek a helyszínre.

A főváros jellegzetessége a bőséges szoborfelhozatal is. Leninhez a mai napig sokan elzarándokolnak: nem reprezentatív felmérésünk szerint a kirgizek körében igen komoly kultusz övezi. Sztálinról persze már más a véleményük, de meglátogathatjuk a Parlament közelében található klasszikus kettős, Marx és Engels szobrát is. Nem messze a német foglyok által felépített Állami Opera és Balett Színházról a leghíresebb népi énekmondó, Toktogul Szatilganov emlékművében gyönyörködhetünk, kezében az ősi kirgiz zeneszerszámmal, a komuzzal. Vezetőnk büszkén említi, hogy a rendszeresen megrendezett komuzversenyeken engedélyezik a kazahok részvételét is – ami „nem volt mindig így”... Ahogy az egyik hatalmas, szobrok tucatjaival teleszórt parkban bámméskodunk, még összefutunk a kirgiz parlament ombudsmanjával is.

A VIRÁGZÓ ALA ARCSA NEMZETI PARK
Közép-Ázsia hegyvidékei a botanikusok Paradicsoma. Számos növény géncentruma itt található, és ahol nincs túlegeltetés, elképesztő változatosságot találunk

AZ ALA ARCSA ALPESI ÖVEZETE HELIKOPTERRŐL
A fogyatkozó gleccserek végét kötőrmelék borítja, amely végül az egész jégmaradványt is befedheti. Ekkor már turkesztáni típusú gleccserről beszélünk, s ez az elnevezés épp innen, Nyugat-Turkesztánból ered

FOTÓ: HERMÁN HANSLER

HÁROMNYELVŰ TÁJÉKOZTATÓTÁBLA
Nemcsak a helyi turistákra számítanak...

Térkép nélkül az Ala Arcsa Nemzeti Parkban

A fővárosban nem tudunk turisztatérképet szerezni, így anélkül indulunk a kirgizek legismertebb nemzeti parkjába, a Biskektől kb. 40 km-re fekvő Ala Arcsába. A 70-es években alapított, védett terület nevét egy törpeborókról kapta, amelynek elégetésével el lehet úzni a gonosz szellemeket. Ha viszont túl közel ültetjük a házunkhoz, a növény elveszi az életet adó energiát... Az Ala-Too 5000 m-t megközelítő csúcsrégiójából 20 kisebb-nagyobb gleccser ereszkedik alá. A csodálatos fekvésű Ala-Arcsa és Ak-Szai folyók mélyre

bevágódott völgyét főként az olvadékvizek alakítják. Hatalmas görgetegeken ugrálva indulunk a vadregényes tájon az Ak-Szai vízeséshez. A hatalmas törmelékeltők, a gyors vízű, pisztrángban gazdag patakok és a virágpompában úszó hegyoldalak sajátos ellenpólusát a védett terület bejáratának közelében felhalmozott szemétdombok adják. Ugyanakkor arra is hamar ráeszmélhet az odatévedő, hogy a tájékozódás – akár turisztatérkép nélkül is – a kiváló információs tábláknak köszönhetően könnyen megoldható.

AZ ISZIK-KÖL PARTVIDÉKÉN
A Tien-san keretezte óriási medence
tavának néhány partszakasza üdülő-
területként működik

FOTÓ: ISTOCKPHOTO/NOVOSELOV

„Kirgizisztán gyöngyszeme”

Ha Biskek irányából közelítünk az ország legnagyobb állóvize, az Iszik-köl felé, földrajzos mesébe illő, záporpatakok felárkoltja tájon haladunk keresztül, és igen komoly dinnye- és sárgabarack-felhozatalnak lehetünk szemtanúi.

Az Iszik-köl tíz balatonnyi területével bolygónk egyik legterjedelmesebb tava. Legnagyobb mélysége a 700 métert ostromolja. Neve („meleg tó”) valószínűleg arra utal, hogy a tófenékről forró vizű források törnek fel. Ennek köszönhetően az 1600 m-es tengerszint feletti magasság ellenére sem fagy be télen. Enyhén sós (6‰) vize nyáron akár a 24–26 °C-ot is elérheti, annak ellenére, hogy a Tien-san gleccsereinek olvadákvize is táplálja. Mivel lefolyástalan, a víz csupán párolgás útján tud belőle távozni, ám vannak olyan feltételezések, hogy a tófenéken keresztül kapcsolatot tart a Csuj folyó vízrendszerével. Ezzel (is) próbálják magyarázni, hogy a „kirgiz Balaton” vízszintje évente átlagosan 5 cm-rel csökken. Mások ezt egyszerűen csak a nagyobb mérvű párolgással (illetve a csökkenő vízutánpótlással) magyarázzák. Az egykori Selyemút mentén fekvő tó víztömege persze mindig is érzékenyen reagált a klímaingadozásokra. Bő 2000 évvel ezelőtt például

víztükre méterekkel alacsonyabban helyezkedett el, mint ma, ennek megfelelően – a part menti sávban – a víz alatt településmaradványokat, bronzeszközöket tártak föl. Bolygónk legidősebb ismert pénzérméit is itt találták meg – s hogy e hegyi környezetben fekvő tó még jobban hasonlítson távoli, szintúgy hatalmas hegyi párjához, a dél-amerikai Titicacához, ide is tömegesen telepítettek pisztrángokat – ez esetben az örményországi Szevan-tóból –, jelentős ökológiai problémákat előidézve.

Természetesen az Iszik-köl keletkezéséhez is legendák sora kötődik.

Az egyik környékbeli királynak számfüle volt. Ezt – letakarással – sokáig titokban tudta tartani, és borbélyait, miután elvégezték munkájukat, megölette. Ám egyiküknek sikerült megszöknie, s a nagy titkot egy kút mélyébe kiáltotta. A kinyitott kút kávját azonban nem tudta rendesen visszafedni, s abból hatalmas mennyiségű víz áramlott ki. Ebből született meg az Iszik-köl. Egy másik legenda egy kegyetlen kánról mesél, aki beleszeretett egy szépséges lányba, s elrabolta szeretteitől. A lány viszont egy pástort szeretett, aki rövidesen Tulpár nevű lovára pattanva szíve választottjához vágatott,

hogy őt kiszabadítsa. A sikeres akció után a kán nagy haragra gerjedt, s legjobb harcosai segítségével visszaszerezte az isteni szépséget. A lány úgy döntött, hogy inkább a halált választja, mintsem a rabságot, s kivetette magát tömlőce ablakából. A kegyetlen kán sem maradt büntetés nélkül: a hegyek irányából érkező hatalmas víztömeg mosta el palotáját, s töltötte föl a völgyet... Egy újabb legenda szerint pedig a tó partján temették el a világhódító Dzsingisz kánt.

Talán nem romboljuk le a legendákat, ha az állóvíz keletkezésével kapcsolatos tudományos álláspontot is leírjuk: a tó medencéje kb. 20 millió éve, szerkezeti süllyedés során született meg, mindközben pedig a környező hegláncok jelentősen kiemelkedtek.

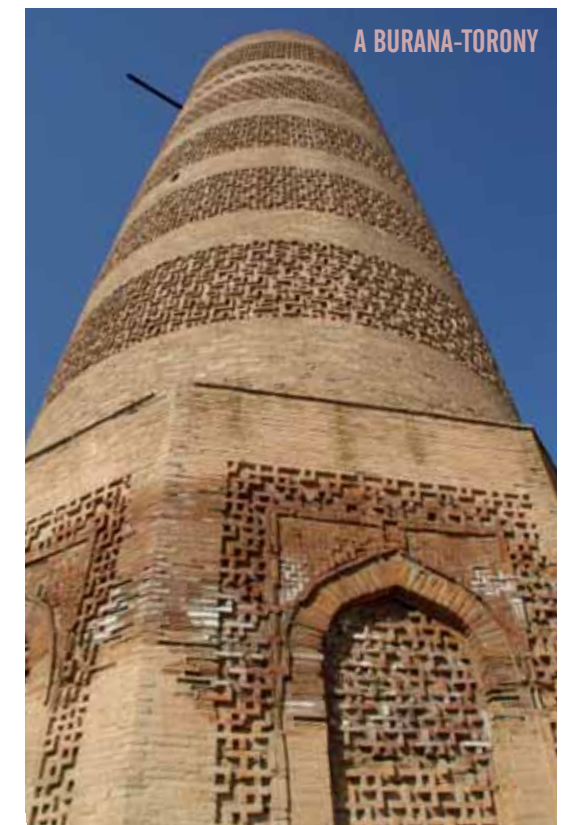
Az Iszik-köl keleti medencéjében már a szovjet időkben tengeralattjáró- és torpedófejlesztéseket folytattak. 2008-ban látott napvilágot a hír, miszerint a Karabulan-félsziget jelentős részét az orosz haditengerészet évi 4,5 millió amerikai dollárnak megfelelő összegért határozatlan időre kibérelte, de arról is beszámoltak, hogy India is hasonló ajánlattal kereste meg a kirgiz kormányt...

A Burana-torony legendája

Kirgizisztán egyik legismertebb, emberkéz alkotta látványossága a Tokmok városától nem messze emelkedő Burana-torony. A díszes épületmaradvány eredetileg egy 11. században épült minaret volt, amely 46 méteres magasságával uralta a környéket.

Persze nem a kirgizek földjén lennénk, ha nem szólna erről is egy érdekes legenda.

Élt egyszer egy király, s annak volt egy lánya. Egy jövendőmondó azt jóslta, hogy a kislányt 16 esztendőskorában megcsípi majd egy mérges pók, s ő abba rögtön belehal. A király tornyot építtetett, melynek alsó részébe bezárta a jóst, lányát pedig a legfelső szintre költöztette. Az ételt-italt és ruházatot éveken át egy létrán juttatták föl hozzá, természetesen mindig alapos ellenőrzés után. Azon a napon, amikor a királykisasszony betöltötte tizenhatodik életévét, a királyon nagy boldogság lett úrrá, s elhatározta, hogy egy fürt szőlővel lepi meg a lányát. E gyümölcsben rejtőzött el a mérges pók... A király – leánya halálát látva – olyan erős sírásba kezdett, hogy a torony leomlott.

A DUNGAN-MECSET (lent) ÉS MINARETJE (jobbra)
A Kínából elmenekült muszlimok számára épült 1910-ben, s formavilágában a dunganok ősvallása, a buddhizmus jegyeit hordozza

MUNKÁBA MENET...
Fejsze és fűrész: a vidéki kirgiz kisiúk már jelentős segéderőt képviselhetnek (jobbra fent)

Karakol vagy Przsevalszkij?

Az Iszik-köl északi partvidékén haladva – helyenként a Küngöj-Alatoo látványos szurdokvölgyeit útba ejtve – érkezünk meg a tó keleti csücskénél fekvő Karakolba. Az 1869-ben alapított, szebb időkben is megélt város ma szegényes képet mutat. A múlt emlékei persze még ránk köszönnek: a vallási üldözések miatt a 19. század végén idemenekült kínai muszlimok, a dunganok pagodára emlékeztető mecsetet építettek. A Szentháromság-katedrális az első orosz telepesek emelték – egyetlen szeg felhasználása nélkül. A kommunista időkben klubként, egyes beszámolók szerint istállóként hasznosították.

Karakol, a Tien-san előterében fekvő, 70 ezres város, mindössze 150 kilométerre van a kínai határtól. Jelentősége igazán akkor nőtt meg, amikor megkezdődött az orosz–kínai határvidék feltérképezése. A városhoz kötődő leghíresebb személy Nyikolaj Przsevalszkij, aki azonban 1888-as tibeti útjának előkészületei közben megbetegedett, s a tifusz esélyt sem adott életben maradására. A várost

ekkor az ő nevére keresztelték át. 1921 és 1939 között ismét Karakolként került a térképlapokra, de Przsevalszkij születésének 100. évfordulóján Sztálinnak szenzációs ötlete támadt: legyen a város neve Przsevalszkij! 1991-ig (egy újabb rendszerváltásig) a felfedező nevét viselte, de a függetlenség elnyerése után visszatért az alapításkori nevéhez.

Élnek-e jetik a Jeti-Ögüzbent?

Kirgizisztán lakosságának szűk kétharmada „vidéken” él. Legtöbben falvakban, de számtalan helyen találkozhatunk jurtákkal is. Helyenként magányosan állnak, máshol „jurtafalvakba” rendeződnek. Talán nem is járt az ember igazán a kirgizek föld-

LÉGKONDITIONÁLÁS „JURTAFÖLDÖN”
Ha nedves a hullámpala, talán hűvösebb a beltér is (jobbra lent)

„FEJ MEG EGY LOVAT!”
A kumiszkészítés első lépése

**JETI-ÖGÜZ – AVAGY
A „HÉT FEKVŐ BIKA”**
A meredek homokkő
rétegek erős
törésekről és
kőzetelmozdulásokról
tanúskodik

jén, ha nem próbálta ki a nomád szállást s a helyiek által kínált ételspecialitásokat. Persze nem biztos, hogy rögtön a legkedvesebb vendégnek járó birka-szemmel kell indítani! Kiváló például a birkahússal készülő kapros krumplileves, de szinte mindenhol kóstolhatunk mantüt, ami nem más, mint téstába töltött és kifőzött fűszeres hús. Különösen ízletes, ha egy kis ecetes lével leöntjük. A főfogást leöblíthetjük a kiváló lekváros teával. Az erjesztett kancatejből készült kumis pedig különösen üdítően hat a nyári forróságban.

Utunk a Jety-Ögüz szurdokvölgyébe vezet. Egy folyóvölgyben araszolunk, s rövidesen elérjük azt a néhány sátorból álló „telepet”, ahol majd a következő éjszakákat töltjük. A berendezés roppant puritán: matracok s néhány takaró, mindez átható birkaszaggal. Egy aggregátor némi energiát is termel, a

sátorban lévő villanykörte fénye visszafogottan pislál. Még egy pléhdobozra emlékeztető zuhanyzót is összeeskábáltak, hogy meglegyen a teljes komfortérzet. Házigazdánk, Aggyisz büszkén mutatja lovait; különösképpen Vetyerre („Szél”) büszke, aztán előkerül a magyar pálinka és a kirgiz szalonna, s néhány pillanat múlva már az ősökrol és Ajtmatov „Fehér hajó”-járól beszélgetünk.

A Jety-Ögüz-völgy Karakoltól DNy-ra húzódik. Fő nevezetessége a hasonló nevű, különleges vörshomokkő-sziklaalakzat. A látogatók és a helyiek – az eróziós folyamatok elemzése helyett – nyilvánvalóan az ide kötődő legendák bűvöletében élnek.

A régi időkben élt a környéken két kán. Az egyiknek volt egy gyönyörű felesége, akit – a fentebb leírtak alapján természetesen – a másik elrabolt. Rövidesen véres háborúba bonyolódott, de

nem tudták eldönteni, ki az erősebb. Az egyik ragaszkodott elrabolt feleségéhez, a másik persze nem adta. Utóbbi egyszer összehívta bölcseit, s megkérdezte, mit tegyen. Azt javasolták, hogy adja vissza a nőt, de holtan! (Hiszen vetélytársa nem említette, hogy élve kívánná viszontlátni hitvesét...) A kán hétnapos ünnepet rendezett, s mindennap levágtak egy bikát. A hetedik napon azonban – az utolsó állat után – a másik kán feleségét ölte meg. Ekkor a nő testéből vér távozott, s ez festette meg a homokkő-sziklaegyüttest. Ezzel egy időben azonban a hegyek irányából forró víz öntötte el a völgyet, magával sodorva és elpusztítva a kegyetlen kánt és kíséretét... Azóta Jety-Ögüz, vagyis „Hét Fekvő Bika” a természeti képződmény neve.

A közelében található „Összetört Szív” elnevezésű sziklaalakzat története is figyelemreméltó. Élt

egyszer egy gyönyörű lány, akiért két ifjú küzdött, de a párbajban mindketten életüket veszítették. A szépség szíve fájalmában meghasadt...

A Jety-Ögüzben kigyózó út alsó szakasza még akkor kaphatott szilárd borítást, amikor 1991-ben az orosz elnök, Borisz Jelcin tiszteletét tette Akajevnél, Kirgizisztán első emberénél. A találkozó színhelyeül szolgáló szanatórium omladozó falai és potyogó vakolata viszont már a szomorú jelent idézik.

Elutazásunk napján a gyorsan emelkedő vízszint miatt veszélybe kerültek a Jety-Ögüz folyó hídjai, s kis híján a vendégmarasztaló szurdokvölgy foglyaivá váltunk. Az utolsó pillanatban menekítették ki bennünket. Pedig szívesen maradtam volna még néhány hétig a „Nyugalom völgyében”, a lovak között, a legendák világában, Aggyisszal és családjával. ☺